

חיילותיו של בר כוכבא

סאת

שמואל קרויס [ויל]

א. ראשית דבר

לחג יובלו של ר.ר. אלכסנדר מרקס חושבני שטוב לבא בחקירה היסטורית, אף שהקורא אולי יעמוד בחשך לפני מאמר שעל ראשו רשום, בר כוכבא¹ באמרו מה יש לו למחבר לאמוד ולא אמרו אחרים מכבר ומקודם לו. אמנם שערי החקירה לא ננעלו לכל דבר, ועל אחת כמה וכמה לא ננעלו בפני ענין שנוע במרר בד כוכבא שבפרטיו עוד הוא טמיר ונעלם, ונפשנו חאבה לרעת עליו יותר ויותר. כל מי שמצוי אצל חקירה זו תהיה ראשית מלאכתו להתאונן שאך מעט הן המקורות שמהן אנו שואבים מים חיים ונאמנים, ולעומתן יש לנו סבך גדול של אנדות שיותר ממה שהן מלמדות הן מעכבות עלינו את הדרך. העדרו של ספר מקיף ושלם בדבר בר כוכבא נרגש בקרבנו מאז, ועתה שזכינו לכך (שמואל ייבין, מלחמת ברכוכבא, הוצאת מוסד ביאליק תש"ז)² נוכל להשוות רעתנו אל דעת המחבר, כי על אף מיעוט החומר, והוא על דרך האגדה, אפשר לסחוט ולמצות ממנו תוספת פירורים, ואת זה אני מנסה לעשות כאן.

ב. חיילותיו של בר כוכבא היו מקוטעי אצבע

אקדים לאמור מלה מפני מה אני משתמש בביטוי "חיילות" ולא בביטוי אחר (צבא, בני מלחמה, אוכלוסין וכדומה), מפני שלדעתי בזה אני שומר את טעמו ונימוקו של הזמן ושל לשון המקורות, כי כן מצאנו באיכה רבה (א, ה), פסוק היו צריה לראש; שכלו מרבר בחורבן ירושלים וביהר³, בני ארם ששולקין חבן ושותין מימיו יכולין לעמוד בחיילותיו של אספסיינוס⁴, ושם בסמוך, נפק רבן יוחנן בן זכאי לטייל בחיילותיו של אספסיינוס⁵, וכו', ובמה שבא בסמוך, ברברנו על בר כוכבא, נמצא ממש אותו ביטוי, ולדעתי לא על חנם, אלא שבר כוכבא למד את תכסיסי מלחמה של הרומים וארגן את צבאותיו על דרכם הם, כמו שעשו אבותיו

1. אה הספר נופו לא ראיתי ואני מסתמך על מה שכתב עליו א. ז. אשכולי ב, העולם י"ב אלול תש"ז (עמ' 647).

שצא

[ב]

קרוים

שצב

שני דורות מקורם בשעת החורבן, וכמו שלמדו עכשו בני, הארגון מן האנגלים, ועל אותה ההופעה יש לעמוד בכל מדר ומדר.

וחוה מה שנמסר לנו בירושלמי (תענית ד, ה דף סח, ר):² אמר ר' יוחנן,³ שמעם אלף וזג, של חוקעי קרנות היו מקיפין אח ביהר וכל אחד ואחד היה ממונה על כמה חיילות, והיה שם בן כחבה (כן!) והיה (כן!) לו מאתים אלף מטיפי אצבע, שלחו חכמים ואמרו לו, ער אימתי עתה עושה את ישראל בעלי מומין? אמר להן, וכי היאך אפשר לבדוק? אמרו לו, כל מי שאינו רוכב על סוסו ועוקר ארז מן לבנון לא יהי נכתב באיסרטיא⁴ שלך. היו לו מאתים אלף כך מאתים אלף כך,⁵ וכר הוא נפק לקרבא הוא אומר, ריבוניה דעלמא, לא תסעוד ולא תכסוף,⁶ הלא אתה אלהים ונחתנו ולא תצא בצבאותינו (עכ"ל).

באיכה רבה ב' ב' פסוק בלע ה' ולא חמל) כמעט אותו הלשון ואינו כדי להעיד על השינויים. בבבלי (נטיף נ"ז א') מובא רק הפסוק (תהלים ס' י"ב) ולא למעשה זה דוקא. מרם באנו אל גוף המעשה עלינו לברר את הלשון. מטיפי אצבע. פירושו אינו עלול לכל ספק, אחרי שבאיכה רבה בא במקומו. מקוטעי אצבע; לפירוש נצרך רק הפעל "מטיפי" אצבע. יסטרוב אומר (ברקשוני של עמ' 100 ערך אצבע), בכללו ביחר מקוטעי ומטיפי, אלה שנחשבה להם האצבע (ובסוגרים הפירוש: לאוה ראיא שהם מסורים לדרבן זה), ולדעתו ההסבר הוא אינו נכון, כי ע"פ ההמשך לא על נאמנותם הם נברקים כי אם על גבורתם, ולהלן נביא בזה הסבר שהוא יותר לפי השטה ההסטורית. אפילו בעל מ"כ שמפרש פשוט לפי שכלו הוה, קולע יותר אל האמת באמרו: כל אחד ואחד היה קוטע בעצמו אצבעו מחחק לב ואמין כח.⁸ אבל דין ודברים לי עם בעל מ"כ שעל הפלה איסטרטיא הוא פירוש: קבורה, ודונמחו בכ"ד פרק כ"ז,⁹ לא ידעתי מה ראה על ככה, והלא איסט' ידוע מ כמה מקומות שמוכנו חיל או צבא, ביחוד חיל הדומי, ואנו גם מלה זו תשמש ראיא שלבר כוכבא היה איסרטיא כמו לרומים, או עכ"פ בעלי האגדה דברו בלשון זה. ונחזור אל מלת מטיפי אצבע. אין לי בה פירוש כי אם ע"פ שינוי נוסח: קרי מקיפי בקוף, על לשון הכתוב נקח זית ישעיה י"ז ו' שהוא-חבט, רברים כ"ד כ'. הנה נקף זה ישמש ביחוד על חיתוך אברי

2 הבאיה היא ע"פ דפוס קרוטוסי, ועי' סם בגליון.

3 ר' יוחנן נודע לבעל מסורות נאמנות וחי רק כמו ג' דורות אחר המאירע הספור.

4 חלמידו של רבי היה שם הוא מוסר הרבה על אדות החורבן.

5 בדבר הלשון, וזג עי' מאמרי במצודה, לדון התש"ז, 83-86.

6 מחר הוא מה שפירש בו בעל מ"כ: קבורה, ודונמחו בכ"ד פ' כ"ז (צ"ל ל"ז ר', ועי' לעהווארטער שלי ב' 423 ערך פוולא) הלא פשוט, נכתב שולל את הפובן הזה, ועי' חיחק להלן. וזאת לדעת שלפני מדרש רבות דפוס לפסיא 1864, ואת איכה רבה מהדורת ש. כובר לא יכלתי להשיג בעיר מושבי.

7 כמובן, החילוק הזה להצאין שוים - לאו דוקא.

8 לפירוש שרש כסף עי' המלוניס (יסטרוב 655).

9 א. בלשון מודרני: בחור בעל מלחמה יכול לסגף עצמו לאין שיעור.

9 עי' הערה 5. בעל מ"כ אולי, דרש, איסרטיא לפני שרש-סרט-חיתוך.

[ג]

חיילותיו של בר כוכבא

שנצ

האדם, ויש רוגמתו שהוא קרוב מאוד לענינו: אין אדם נוקף אצבעו מלמטה אלא אם כן מכריזין עליו מלמעלה (ב). חולין ז' ב', ובן מי נקפן כרעיה (ב). יומא נ"ג א' לגידסת העריר, לפנינו יגפן), ובן אין ריגליה רחר מן יהודאי מתקפא (תרגום שני אסתר ד' י"ג, ועי' מלנו של יעקב לוי על התרגומים ב, 120, ושם דוגמאות הרבה). ועל שבטכסט שלנו נאמר מקיפי אצבע (לפי חיקוי) בהפעיל – אומר אני שהוא מלשון המקרא לא תקפו פאת ראשכם (ויקרא י"ט ב') שפשוש לשון חיתוך (ולא לשון הקפה או סיבוב כנחוג), ויהיה מה – הלא אין ספק שמדברים בקטיעת האצבע.

ומה זה שחיילותיו של בר כוכבא היו מקוטעי אצבע? הלא בצדק יסרו אותו החכמים כשכב פיהם באמרם, עד אימתי אתה עושה את ישראל בעלי מומין? ולדעתנו אנו הלא עוד יש טענה רבה כנגד הטלת מום זו: מחליש אתה את כחם של בעלי מלחמה שלך! הרשות לנו להאמין לשמועה זו או לא להאמין; השומע ישמע והחדל יחדל – אבל אין לנו רשות לעבור עליה בשתיקה, ועכ"פ מי שעוסק בהופעה היסטורית זו של שר הצבא בר כוכבא צריך לחוות עליה את דעתו.¹⁰ אני הכינתי לי את דרך החקירה בני אופנים: היסטוריה, פולקלור, מליצה.

א) יש קורט אמת ברבר, אף שהמספרים מאתים אלף כך ומאתים אלף כך בוראי דחוקים מן המציאות. מצד אחר – הלא גם במקרא מצאנו צבאות ישראל שמפליאים בנדרם, ובנוגע לבר כוכבא הלא גם קוראי הדרות הזרים מרברים בחמש מאות אלפים. ואשר לחיילות שהם מקוטעי אצבע, יש לנו דוגמתו ממקום אחר, כי הנה מסופר שהתושבים באיטליא בחקופת הקיסרים קטעו את אצבעות ידיהם למען ה ת פ ט ד מעבודת הצבא, ולא כן הגרמנים של אז שלא התנהגו ככה, ובכך הם הם היו מהווים את עיקר גרודי המלחמה בשרות הקיסרים.¹¹ מעתה נתבונן קצת על זרות הסיטואציה; אל צבאות בר כוכבא נהרו אלפים ורבות מיהודי ארם נהרים הרחוקה,¹² והם התכוננו זמן הרבה לקראת ההתנשנות הזאת –

¹⁰ אני הכותב הבאתי נאמנה בסאמרי בר כוכבא כיואיש אנצ' ב' 305 וכן י. נוטמאן באנצ' הגרמנית הברלית נ' 1079 ואי; אבל סירר בספרו הנודע (באנצ' כרך ב' חלק א' 297 ואי) לא הביאו ואולי זהו הטעם שעבר עליו בחשאי אחרת פוסטר באנצ' החדשה האמריקאית ב' 72, ולדעתי לא יפה עשה ולא יצא ידי חובתו.

¹¹ כסדרמה לי שאת הפרט הזה מביא סינטר, דער יידישע קריעג, אלטנא ולייפציג ע"פ 18, וכעת אין הספר בירי. את ענין קטיעת האצבע למפרתי מן Speck האנגלית נעשיכטע דעס אלטרטומס, לייפציג 1890 ואי' ג', ב', 517, וכעת גם ספר זה חסר לי. הוא מביא לזה את אסטיאנוס מרצללינוס, וחיפסתי בספר לאטני זה ולא מצאתי את המבוקש. ברור הוא שהנחיות, אחר שבתי הנרמנים, נותארו בעתיקות לגבורי חיל מאד ואפילו לענקים (Cambridge Ancient History xii, 159: Dexippus, Fragm. 26, 6 = F. G. H. ii, p. 469). ¹² עי' ראב"ד 65 הוצ' ייבווער ועי' יוחסין (דפוס לונדון ע"מ 245), והלך משם כוויבא לארץ מיסופוטמיה שהיא ארם נהרים וארץ ישראל וכו'. אברהם זכות מתחיל את מאמרו זה במלין, בספר דברי ימים לנוצרים מביא מעשה בן כוויבא היהודי, ומה מוכח שלמעשה חד וקול גדול ביחוד בספרי הנוצרים, הכל כהנחתי בפנים אך בני וכן בנו של בר כוכבא לא נזכרו ביוחסין.

שצד

קרויס

[ר]

האם לא נוכל להעלות על הדעת שבכוונה עשו עצמם בעלי מומין למען השמט מחובת העבודה בצבא הרומים שנואי נפשם ומחריבי בית מקדשם? אלה נהרו אל חיילות בר כוכבא כבא שעתם, מאדם נהרים הרחוקה שצרות עינה של הממשלה לא שלטה בהם כל כך, בעור שאלה שבארץ ישראל שחשורים היו מכל וכל לא הסתפקה להם השעה להטיל מום בעצמם ולנקר את עיני הממשלה, והיו מתגרים לרמאות זו גם חכמי ארץ ישראל, שאולי אל השלום היתה מנמתם וראו את הנולד מראש! לזה אנו קוראים באגדה, שחיילותיו של בר כוכבא התחלקו לשני מחנות, לאלה שהיו מקוטעי אצבע ולא להם שדראו את נבורתם, כאשר עקרו אילות דרך רכבם על הסוס. עובדה זו האחרונה בוראי נאמרה בלשון מליצה, ויבואר להלן. (ב) ממה שאנחנו למדים להלן שבספר, מעשיות אחר נאמר שנבוכדנצר מלך בבל היה מושל על צבא רוכבי סוסים וכולם מקוטעי אצבע ועוקרי אילות היו, יש ללמוד שרבר כזה שייך אל גדר הפולקלור, ולסיפורי עמים רבים יש חלק בו. ואם נשעים ונאמר, הנה מצאנוהו בבבל, אזי עוד יותר תפקה חקבל העשרתנו שהיהורים באדם נהרים עשו כן, והיה להם ממי ללמוד.

(ג) מל יצא - זהו: מצאנו יר ואצבע להורות על מעשה רב ופעולה גדולה, כגון במקרא ביד חזקה ובזרוע נטויה (תהלים קל"ז י"ב), אצבע אלהים הוא (שמות ח' ט"ז), ושם בפי דהבעם מלך יהודה, קטני עבה ממתי אבי (מלכי א' י"ב י'), על יד, על יד, לשונות רווחות הן במקרא ובתלמוד, קטנה רלית לה יד (ב. קיד' ג' ב'), ידן על התחתונה (מ. ב"מ ו' ב'), ורבים כאלה, וכן בלשונות העמים,¹² ומן המותר הוא להאריך בזה. חיילותיו של בר כוכבא היו מקוטעי אצבע - מחוסרי כח, ונודד עליהם מראש לפול ביד האויב המר והנמהר.

ג. מקוטעי אצבע על נהרות בבל

מאורע אחד, וגם הוא בדרך אגדה, יסופר בנולי בבל בקשר עם מומור תהלים קל"ז א' ו'; האופן שעשו פנימה בעצמם יתואר כאן בכל פרטיו, והוא מלמד גם על הקורם, ולכך ראוי להביאו כאן. נעתיק מן האמור בפסיקתא רבתי פרק ל"א (מהרד"ק מאיר א' קמ"ד ע"א), וקצת שינויים יש במדרש תהלים (מהר"ש בובר רס"ב), וכן בילקוט לאותו מומור. אמר להם נבוכדנצר, מה אתם יושבים רבובים, והוא קורא לשבטו של לוי ואמר להם, הכינו עצמיכם עד שאנו אוכלים ושותים אני מבקש שתעמרו ותקישו לפני כדרך שהייתם מקישים בבית המקדש שלכם לחגיגה¹³ אלהיכם. מסתכלים אילו באילו ואמרו לא ריינו שהחרכנו בית מקדש[נ] בעונותינו, אלא עכשו אנו עומרים להקיש בכינודותינו לפני הנס הזה.¹⁴ מיר עמרו בולחם

¹² To have it at one's finger's end = able to do it readily (Brewer, Dict. of Phrases and Fables, new ed. s. a. p. 432).

¹³ המיל לא פירש בו כלום. גיל שהוא. יתנו צדקות ה' במקרא. וכלשון נהיה חקף בפיוט. ויש סמנו הרבה. נבוכד' רמא'ס היא טה'ר, וכד'ר נ'ר ע'נ לנכון: לפני.

¹⁴ נבוכדנצר וכן פרעה מלך מצרים נחמנו. ננס' באגדה. לשם לען.

[ה]

חיילותיו של בר כוכבא

שצה

ונטלו עצה ותלו כינורותיהם בערבות שהיו שם, ושלטו בנפשוחם ונתנו אליזני יריהם¹⁶ לתוך פיהם ומרצצים ומקצצים אותם... לא נשיר לא נאמר אלא איך נשיר, מראים אותם אצבעותיהם ואומרים להם אין (אתה יורע) [נאום יורעים] שהיו כפותיו חזקים כברזל ונתקטעו אצבעותיו (ראה) [ראו] היאך נשיר (במ). תהלים הנוסח אולי יותר נכון: מראים אצבעותיהם ואומרים היינו כפותים ונתקטעו אצבעותינו, ו. א. כפותים היו בשלשלאות של ברזל ונעשו אצבעותיהם מקוטעות מעצמן; אמר להם הקב"ה, אתם שלטתם (באצבעותיכם); ובעצמכם נקטעתם אצבעותיכם... ולא עוד אלא אתם שלטתם באצבעות יריכם של ימין, אף אני, אם אשכח ירושלים תשכח ימיני" וכו'.

ראוי להעלות מכאן את אופן הקציצה: נתנו אליזני יריהם, רהיניו של ימין, לתוך פיהם והיו מרצצים ומקצצים אותם, מה שאינה אולי קטיעה שלמה, אלא השחתה עד שלא יכלו להקיש בכנור. מטעם זה אולי לא יפה עשיתי בהצני את קציצה זו מול אידך שבחיילות בר כוכבא, אבל עשיתי מפני שראיתי שחכם אחד נוצרי, והוא מן המעולים שבהם,¹⁷ מציג אליזני בצד אילנות, ולפיהו הכל אגרה אחת, וכן לא יעשה, אלא זה לחור זה לחור.

ד. מקוטעי אצבע בחיילות נבוכדנצר

זכרנו את השם נבוכדנצר זה כמה וגם במעשה שעל נהרות בבל. רבר מסוים נזרקף לפנינו במעשה שלהלן, מעשה זר ומחור, שאינו לא בתלמוד ולא במדרש, אלא באלפא ביתא דבן סירא,¹⁸ ספר שכלו, מעשיות, מן הסוג שקראתי פולקלור למעלה. את תוכן המעשה אמסור בפרק הבא, וכאן אעמוד על שרשטים שבאים בה, כביכול, מן הצר. נבוכדנצר ששמע מחכמתו היתרה של בן סירא, פקד עליו להראות לפניו, ולשם זה הוא שולח אליו אלף רוכבי סוסים, כולם מקוטעי אצבע ועוקרי אילנות.¹⁹ הרי לפנינו אותו ענין ואותו לשון, ושני סימני הגבורה מאוחרים יתר. אפשר שבוז באנו אל מקורו של הטקס הברברי הזה, רהיניו שמלכיהו

¹⁶ ע"י ערך אלין בערוך שהוא=כהונות יריהם.

¹⁷ A. Lukyn Williams, *Adversus Judaeos*, Cambridge 1935, p. 392, note 1. החכם הזה מדבר אח"כ באפשרות שבמדרש זה מכוונים על onychomancy עביאות מחוך הצפורן, והוא בורא סברה מזהה בטכסט זה. את וייליאמס, מיסיונארי לפי תפקידו, עוד הכרחי פנים אל פנים כבאי לקטברג', והוא אז כמו בן צ'ה שנים. וידעתי ברור שלא רק די מלומד היה בספרות הרבנית, אלא גם על טוב היה מחכוון, וצר לי שבענין זה אני מוצרך לחלוק עליו. להלן אביא את הטכסט הלאטיני שבו רצה להניח ע"פ חזרת, הצפורן. והנה הטכסט הלאטיני של פטר בלנטי: quorum unusquisque militem unum deferbat super unguem digiti sui.

¹⁸ אלפא ביתא דבן סירא, י"ל ע"י מ. שטיינשניידר, ברלין תר"ח-1888, ובו השתמשי, וע"י שם (עמ' כ'). ראיתי להעיר, שהחכם המנוח ב. הלל כתב את מאמר, אלפא ביתא דבן סירא' באנציקל. הגרמנית הכרלינאית 485, ותפס הע' לפולקלור לפי שטחו והשתמש בספרות גדולה.

[ו]

קרויס

האדירים של אשור ובבל הנהינו ככה בחיילותיהם, אבל מצר אחר צריכים אנו להתחשב עם העובדה שגבבורתם היא רק מסווה לקיסרים הרומים, ביחוד לאספסיינוס וטיטוס¹⁸, ובנידון שלנו להררינוס, שהוא הוא העומר נדר בר כוכבא ומפילו לארץ. כל סיפורי החורבן בפרק הניזקין ובמדרשים באים בערבוביה, ולא ריו שחורבן בית שני מעורב עם זה של בית ראשון, ולא ריו שחורבן בית שני יחואר כמעט בנשימה אחת עם מלחמת ביתר, אלא גם המושלים ושרי הצבא לובשים צורה ופושטים צורה, והאחר מתחלף בשני. האגדה על רמו של זכריה הנביא נשתרבה ועברה אפילו אל מאורעות כיבוש ירושלים במסע הצלב הראשון¹⁹. את זאת הכירו כמה חוקרים שהתעסקו בקורות בר כוכבא, וכמובן לא העלים עין ממנה גם מר שמואל ייבין, מחברנו היותר חרש בנידון שלנו, ולא רק זאת, אלא התוודע ונתגלה שאפילו במקורות הרומיים נתערבבו ידיעות של מלחמת החורבן עם אלה ששייכות אל מלחמת ביתר. בהעלינו על הרעת את העובדה הזאת, איך נסוג אחר מפני ההכרה ש"המקורות" מדברים בגבבורתם ומבעד לשפתותיהם הם חושבים על מה שאירע בתקופה אחרת לגמרי, דהיינו, במלן אחרות, חושבים על תקופת רומי, שהרי היא היא שקרובה אל רעיונותיהם ביותר, ובכן ענין בעלי מלחמה שהיו מקוטעי אצבע והיו גבורים לעקר ארו קשה בתוך רכבם – כל הרבר המור הזה שייך בעיקר אל צבאות רומי ובמובן שהבאתי למעלה שבוה "הצטיינו" החיילים שיצאו מאיטלי שנלכרו לצבא בעל כרחם! לעמת מראה זה גם החכמים בעלי האגדה הסבו המעשה אל מחנה ישראל, כלומר, לא נופלים אנו מכס, גם לנו גבורים ואמצים כח! החכמים לא הסכימו על הטלת מומין בחיילות ישראל, אבל מה שעשו עשו, וחציו של צבא בר כוכבא נתאסף מאנשים כאלה, והלא הפתגם העממי אומר אין כל חדש תחת השמש (קהלת א' ט').

ה. חכמי הנוצרים על אנדת בן־סירא וזו של בריכוכבא

מאז כמו אלף שנים לא חדלו חכמי הנוצרים לשפוך בז וקלון על סג מיוחד של אנדות בהלמוד ומדרש שראו בהן לא רק שגעון גמור, אלא גם חטא ועון גור כבוד השכינה וכבוד האמונה. אני מתכוון על מה שבמחיצתו אנו נוכל לכנות אנדות של רופי, וידוע שבתקופת ההשגות על הרמב"ם כעלי שטת הפילוסופיא כוננו חצם על אנדות אלה. גם בוכוח פאריס 1240 נעשו קצת אנדות מסוג זה ענין להתקיף ולהאשים את התלמוד, והוצרך ר' יחיאל מפאריס למסור מודעה שאמנם אין חיוב לקבל את האנדות האלה והן נחשבות לשיחת חולין בעלמא, כעין הדרשות, sermons, בלע"ז, שנהוגות בכנסיות הנוצרים. המשומר ניקלס דונין – הוא שהעליל על האנדות האלה, ולעמדתו אין מקום לשאלה מאין ידע אותן, כי יהורי ואפילו רב

¹⁸ עיי' הרשימה במונטמטא תלמודיקא שלי (חלק ה' יונים ורומים).

¹⁹ עיי' ב. מורלשטיין, האגדה על רמו של זכריה הנביא, שרשה וענפה (בס' היובל לקרויס

161 ואילך).

[1]

חיילותיו של בר כוכבא

שצז

ותלמיד חכם היה מקורם. להרשיע את שטת התלמוד היה ענין לאבות הכנסייה מאז ומקדם, אך ביחוד אל אגרות הרופי התכוון המשומר פיטר אלפונסי (1082–1119) בכתב שטנה שלו, וכשני דורות אחריו עשה כזאת המלומד Peter the Venerable, Abbot of Cluny, מי שהיה נוצרי מלידה ומבטן, ובעברית אין לו שום ידיעה, וגם אין ראיה שלקח ידיעותיו מהאידך שזכרנו, ואף על פי כן הרבה דברי עלילותיו של המשומר הנזכר חחרים וניעורים אצלו, וצריך להניח שהן עלילות שמהוות נכסי צאן ברזל להכנסייה הנלחמת. פיטר זה, אב להמגור המפואר כלוני, מוכיח קשה את היהודי המרומה שעומד כנגדו – הוא כלל ישראל – ובין יתר התקפותיו הוא מעלה על הפרק את ענין בן־סירא, שהוא באמת זר ומזר מאד. בעשותו זאת – בשת כסתה פניו וכמעט אין מלה בפיו בלאטינית איך להגיד לקוראיו את המעשה המכוער הזה. נעבור עליו גם אנחנו ברמיה קלה: מן הורע המושלך באמבטי נולד בן־סירא מבחו של ירמיה הנביא. והו בן־סירא שחכם מכל אדם והוא עונה לבוכדנצר על שאלות מחוכמות! את דבריו בענין זה מסיים האב מכלוני בכמו זה: המעשה הזאת אמנם לקוחה לא מן התלמוד, אבל גם אותו הספר שממנו היא לקוחה – לא נופל בחשיבותו אצל היהודים מו של התלמוד.¹⁹

מאין לקח המלומד הנוצרי את ידיעתו על יצור הויתם הזה של היהודים? יש להניח אולי ששם במגור היה חי יהודי משומר אחד שהוריעו על זה, או שתכנו של ספר, אלפא ביתא דבן סירא²⁰ מוכן ומוזמן היה בלאטינית ביד המתוכחים, כמו שאר אגרות דופי שבתלמוד, ובכל אופן המעשה הזה מגלה על מהותו של א"ב דבן סירא זה, שזמן חיבורו עוד מוטל בספק, והנה ישנו ביד הכומרים כבר במאה ה"א למספרם. שרטוט אחד שבו, ר"ל אנשי חיל מקוטעי אצבע ועוקרי אילנות, בודאי ישנו גושן הוא, שהרי ראינו שידוע היה לר' יוחנן והוא הסבו על חיילות בר כוכבא, ולכך ראינו להביאו במאמר זה.

מי שקדם לפיטר כלוני, פיטר אלפונסי, לפי ידיעתי עוד לא הביאו, אף שהרבה אגרות של דופי וכללות בספרו, וגם לא מצאחיו בספרו של ראימנר מארטיני,

¹⁹ הגני רואה להעתיק לכאן את תמצית המאמר בלאטינית:

Patr. Lat. 189, 507–650, col. 648 B: Audiens Nebuchodonosor... et ut ad se veniret mandavit. Qui venire renuit, sed leporem ad eum misit, et quaecunque ab eo quaerere volebat, vel interrogare, in fronte leporis scripsit. Quod videns Nebuchodonosor, huius esse omnibus sapienterem cognovit. — Haec fabula licet non de Talmuth, non tamen de minoris auctoritatis libro, quam est Talmuth apud Iudaeas excerpta est (ענין ש"ס על כ"ו בספרי, שקיעין עמ' 32–33, ועיי' עמ' 25, ש. ל.).

לפי האלפא ביתא דבן סירא פסיב בן סירא את דבריו לא בעל פה אלא בכתבו על סח הארנת, וגם דבר זה נחשב לו לחכמה יתרה. הנה הכתיבה על קרן הפרה. קרן השור. קרן הצבי וכו' ידועה בעתיקות (ע"י תלם. ארכיולוגיא שלי"ג 146), עתה באנו אל חומר כתיבה הרומה להם: סצחה של אריבת. כידוע, בסלחסת החשמונאים מכשפים עברים רבים מביאים את הפרסה, כתבו על קרן השור שאין להם חלק באלהי ישראל, ועתה ידענו שעל כל פנים חומר כתיבה זה אינו פן הנמנע, ואך למותר הוא להסביר את הפרסה לאסור: כתבו על קרן החומה.

שצח

קרויס

[ח]

כמו מאתיים שנה לאחר כן, אף שספרו של זה, פוגיו פיריי,²⁰ שהוא עמוד התוך לכל הפולמוס הזה, מלא על כל גרוחיו ציטאטים מן חלמוד ומדרש, אבל הנה זאת ראיתי להעלות מתוך ספר הגרול הזה ולא ממה שנכתב בו ע"י ראמנור עצמו, אלא ממה שהוסיפו עליו המוציאים אותו לאור, קרפצוב ובויסין, בשנת 1651 ובשנת 1687, הן כראיתא והן כראיתא, וכאותו הזמן הם כתבו כבר בדרך חקירה. הם לקחו את תורתם מן, צמח דוד²¹ של דוד נאמן,²² והוא מצר מביא את רבני ספר הקבלה להראב"ד²³ ומפלפל עמו בקביעת הזמן, אבל את החירוש שבו, רהיינו שאחר שמת כחיבא (כן) מלך אחריו בנו רופוס (פירוש זה השם ארמני), ואחריו מלך בנו של זה ושמו רומולוס (בצ"ד בסוגרים, אשר גם הוא נקרא בשם זקינו כחיבא) – את כל זה מקבל צ"ד בלי פקפוק, בלי גם לשאל מאין לו לראב"ד הקבלה הזאת, והיא לא באה לא בחלמוד ולא במדרש ולא בספריהם של היונים והרומים והנוצרים – וככה מתנהגים גם קרפצוב ובויסין שזכרתי,²⁴ ומובא הענין בערבית גם ע"י בעל כתאב אלחאריך (ניבווער ח"ב 109) שהיה בן דודו של הראב"ד או קרם לו קצת – לעמת התופעה הזאת אין לוותר על המדעיה הזאת לזמרי, והיא מובאה גם ע"י ש. ייבין בספרו החדש שזכרתי, והרשות אמנם למי שהוא לבחש באמתתה, וכן עושה א. ז. אשכולי במודעו שזכרתי, אין כדעתי לחפוס עליו בזה, אבל את טעמו לא אוכל לקבל, כי הוא אומר: אין ספק שיש כאן בלבול דברים, שלפיו נכנס שמו של כדוכובא בין שמויהם של נכורי ההיסטוריה הקדומה של רומי, ואמר אני, אי משום הא לא אירא, שהרי כמה יהודים גדולים ואנשי שם ידועים לנו באותה תקופה רק בשם היוני,²⁵ ואנו כל מי שנקראים אלכסנדר, אנטיגוס, זינון, פפוס וכו' באותה תקופה על שם נכורי רומי נקראים כך? ואנו מוצאים את "המלך" יוסטוס שעשה מרד ברומים לאחריו כמו ג' מאות שנים, ואת שיריניוניה משיח שקר,²⁶ ועוד ועוד, האם בשביל

Raym. Martini, *Pugio Fidei*, ed. Voisin Paris 1647; ed. Carpzov Lips. 20
והשתמשי בשניהם.

21 לפני מנח צמח דוד דפוס ווארשא תרל"ח (בפנים 1880). הוא שם ע"י 38.

22 סדר החכמים וקורות הימים, הוצ' א. נייבויער, א' 66.

23 יש ממנו שתי מהדורות זו קרובה לזו בזמן, כמובן בהערה לעיל.

24 מלבד לעהווארט של הגל ע"י כעת ספרו הסדוייק והסקיף של ש. ליברמן.

Greek in Jewish Palestine, New York 3702-1942.

25 שם האמתי לא נודע לנו, ורק סן הסטבעות של המדידה מסקים ששם היה שמעון.

ולא כל עולם מודה בזה. על יוסטוס חוגריה ע"י חיבורי שטוריען צוד ביצ. יד. נעשיכע.

והיא 1914, עמ' 4 ועמ' 38.

אסרתי בפנים שהחורים באיטליא עשו עצמם מקושעי אצבעות שלא לעבור בצבא.

והנה מוסיף בזה את הראיות וכפי שנתן לי מר דר. דוד דויבע מקסבריינא:

Suetonius, Augustus 34, 1: Equitem Romanum, quod duobus filiis adulescentibus causa detractandi sacramenti polices amputasset, ipsum bonaque subiecit hastae.

Codex Theod. VII, 13, 4 et 5, Valentinianus et Valens ad Vicarium Urbis Romae: Eos qui amputatione digitorum castra fugiunt, secundum divi Con-

[ט] חיילותיו של בר כוכבא שצטט

שמותיהם הנורים נכחש את מציאותם? ומניח אני שבנו ובן בנו של בריכוכבא היה להם גם שם שבקדושה, אלא כל פי חוץ ישר להם להקרא בשם יוני, ומצאנו למשל גם את שר הצבא לוקואס בשעת החורבן. אולי גם בריכוכבא האמתי נשא שם יוני והעלים את שמו מפני משיחות שלו, ובנוע אל בנו ובן בנו אולי בכונה לקחו שמות שמורים על מהותם המדומה; רופוס, מפני שהיה ארמוני כמו רור המלך בשעתו; רומולוס, מפני שרוצה להחשב מיסר חדש לאומתו. אפשר גם להניח שבריכוכבא הזקן ובנו ובן בנו קבלו את שמותיהם היונים טרם הגיעם לידי הופעה פוליטית ולידי חשיבות, והשם נשאר להם גם אחר כך. בכלל: השם לא מעלה ולא מוריד, ולא על פיו אנו נשפוט על האמת ההיסטורית.

stantini decretum tua sinceritas non sinat manus deformatione defendi, si quidem possint in quacunque rei publicae parte prodesse qui se sponte truncaverunt.

Ad Praefectum Praetorio Galliarum: Si quis ad fugienda sacramenta militiae fuerit inventus truncatione digitorum damnum corporis expedisse, et ipse flammis ultatricibus concremetur et dominus ejus, qui non prohibet, gravi condemnatione feriat.